

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «БІБЛІОТЕКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ЦЕНТРИ В СИСТЕМІ НАУКОВОГО СУПРОВОДУ СУСПІЛЬНИХ РЕФОРМ»

Бібліотеки та інформаційні центри в реалізації національної інформаційної політики

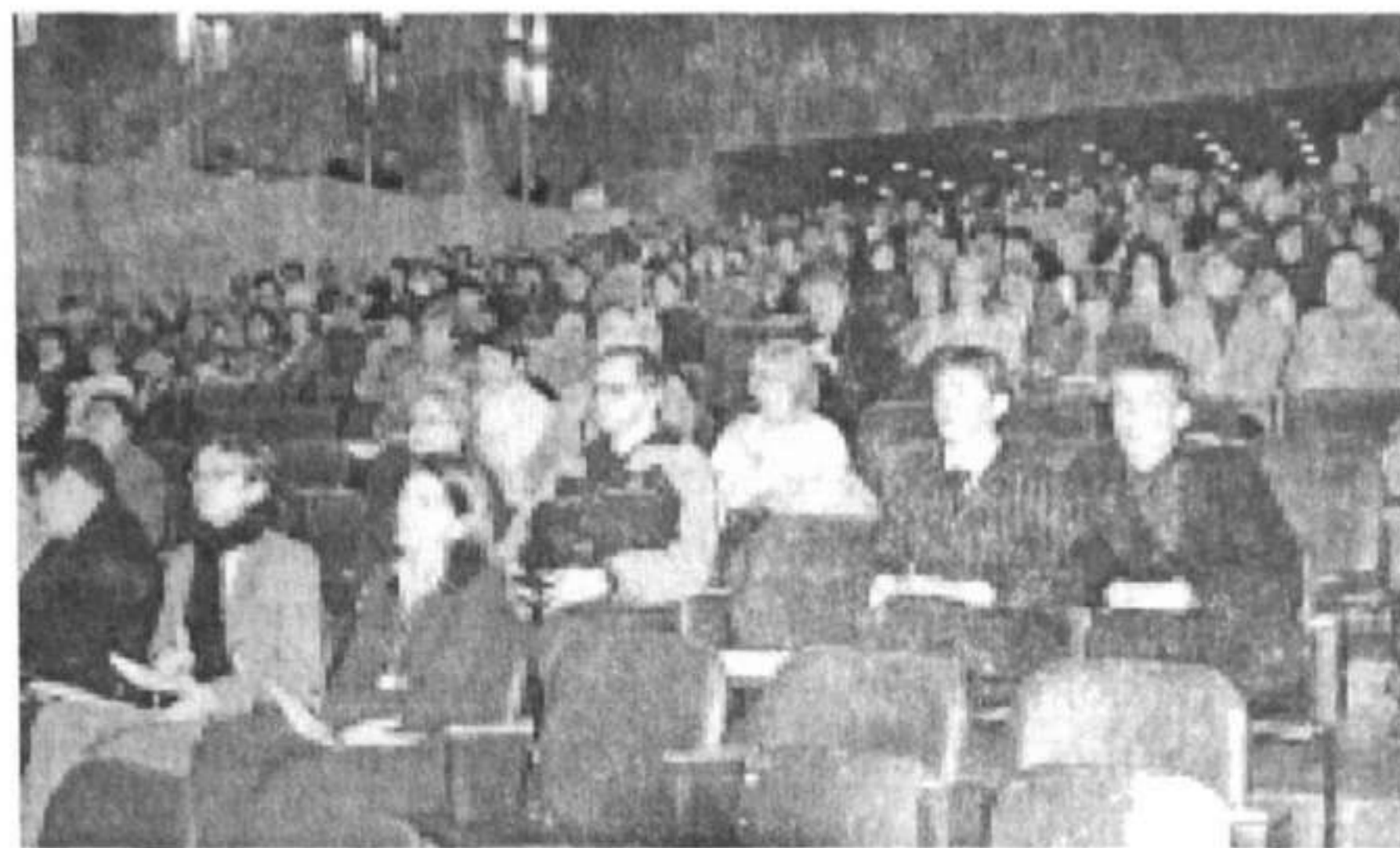
У Києві 12–14 жовтня 2004 року відбулася міжнародна наукова конференція «Бібліотеки та інформаційні центри в системі наукового супроводу суспільних реформ». Організатори заходу: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Асоціація бібліотек України, Рада директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

Конференція працювала в пленарному («Бібліотеки та інформаційні центри в реалізації національної інформаційної політики») та секційному режимах (секції «Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек: напрями, структури, продукти», «Бібліотечні технології інформаційного сервісу та інтеграція науково-інформаційних ресурсів», «Науково-інформаційне забезпечення інноваційної діяльності», «Історико-культурна спадщина у формуванні стратегії суспільних перетворень»); було проведено семінар-практикум «Електронні бібліотеки та нові інформаційні технології»; круглі столи «Українська біографістика», «Проблеми наукового забезпечення інноваційного розвитку бібліотек» і «Міжнародний досвід та правове забезпечення бібліотечно-інформаційної діяльності»; семінар «Національний формат представлення бібліографічних даних УКРМАРК»; засідання Асоціації бібліотек України і Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук.

У конференції взяло участь близько 400 представників бібліотечно-інформаційних інституцій з різних міст і областей України та гості з Білорусі, Ірану, Німеччини, Росії, Фінляндії. На форумі були присутні співробітники таких установ, як: ВАТ «Український науково-дослідний інститут поліграфічної промисловості імені Тараса Шевченка», Всеукраїнська асоціація інформаційних служб, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Державна історична бібліотека України, Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного, Державна наукова медична бібліотека України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Державна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН, Державний науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури та містобудування, Інститут археології НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, журнал «Культура народів Причорномор'я» (Автономна Республіка Крим), Інститут історії України НАН України, Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН Ук-

раїни, Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, Інститут урології Академії медичних наук України, Інститут ядерних досліджень НАН України, Казахський державний інститут науково-технічної інформації, Київський національний університет культури і мистецтв, Київський фінансово-економічний коледж Національної академії Державної податкової служби України, Львівська наукова бібліотека імені В. Стефаника НАН України, Міністерство культури і мистецтв України, Наукова бібліотека Інституту біології південних морів НАН України, Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки, Науково-інформаційно-бібліотечний центр Інституту експериментальної та клінічної ветеринарної медицини УААН, Національна бібліотека Ісламської Республіки Іран, Національна бібліотека України для дітей, Національна парламентська бібліотека України, Національний аграрний університет, Національний інститут освіти Білорусі, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, некомерційне підприємство «Центрконцепт» (Росія), Підприємство інформаційних технологій «Обрій», Рівненська державна обласна бібліотека, Рівненський державний гуманітарний університет, Російська державна бібліотека, Українська академія друкарства, Український інститут науково-технічної та економічної інформації, Український міжнародний технічний університет, Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Управління інформатики і телекомунікацій апарату Адміністрації Смоленської області, Управління стратегічних ініціатив Адміністрації Президента України, фірма IBS, фірма «Матрикс Прес», Фонд імені Бертельсманна (Німеччина), Харківська державна академія культури, Херсонська обласна бібліотека для дітей, Центр інформаційних ресурсів Посольства США в Україні, Центр інформаційних технологій Міжвузівського центру «Крим» (Автономна Республіка Крим), Центральна наукова бібліотека імені Я. Коласа НАН Білорусі, Чернігівський державний центр науково-технічної і економічної інформації.

Форум відкрив генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, академік НАН України **О. С. Онищенко**. Він підкреслив, що захід, на якому зібралися вітчизняні та зарубіжні бібліотечні

Робота пленарного засідання міжнародної наукової конференції
«Бібліотеки та інформаційні центри в системі наукового супроводу суспільних реформ»

працівники, їхні колеги з інформаційних центрів, присвячено одній із фундаментальних і стратегічних проблем розвитку бібліотек.

Перше слово – народному депутату України, голові підсекції Верховної Ради України з питань міжнародних відносин, віце-президенту НАН України, директору Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, академіку НАН України **І. Ф. Курасу**. Він привітав присутніх від імені Комітету парламентських зв'язків Верховної Ради України, Президії НАН України і особисто президента НАН України, академіка НАН України **Б. Є. Патона**.

У своїй доповіді «Інтеграція інформаційних ресурсів – стратегічний напрям забезпечення інформаційних потреб суспільства» **І. Ф. Курас** наголосив на тому, що конференцію присвячено актуальним проблемам інтеграції інформаційних ресурсів усіх інформаційних служб, їх партнерства в інформаційному забезпеченні процесів реформування суспільства.

Керівник Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ, канд. техн. наук, с. н. с. **Л. Й. Костенко** презентував Державну програму розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки та заходів на її виконання, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року № 1085. Розробку Програми здійснено на виконання розпорядження Президента України від 2 грудня 2003 р. № 396 «Про заходи щодо вдосконалення діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського».

Як наголосив **Л. Й. Костенко**, «Мета Програми – створення умов для становлення Бібліотеки як головного науково-інформаційного центру держави, розвитку її діяльності на базі запровадження сучасних інформаційних технологій, комп'ютерної та телекомунікаційної техніки». Причому, таке формулювання мети є новим для визначення напрямів розвитку не лише НБУВ, а й усіх бібліотек України. Бібліотека розглядається тепер як ключова, системоутворююча ланка інформаційної сфери суспільства.

Сформульовані в Програмі завдання вчений умовно поділив на дві групи. Серед завдань першої групи виокремив «створення Українського науково-інформаційно-

го веб-порталу із системами пошуку та архівування розміщеної в глобальних інформаційних мережах інформації про Україну, а також наукової та суспільно значущої інформації». Причому, Кабінет Міністрів України суттєво розширив меморіальну функцію Бібліотеки, поставивши перед нею завдання архівування актуальних для держави інтернет-ресурсів.

Сьогодні на Бібліотеку покладатимуться і завдання «формування єдиного науково-інформаційного простору України». За цим – організація «наповнення корпоративних баз та банків даних» як засобу інтеграції інформаційних ресурсів бібліотек та інших центрів документних комунікацій та здійснення «створення інтегрованої довідково-пошукової системи розкриття змісту сукупних фондів вітчизняних наукових бібліотек».

Розробка комп'ютерних технологій інтелектуальної аналітико-синтетичної переробки інформації та екстракції знань – принципово нове для Бібліотеки завдання, якій доручається «створення та розвиток програмних засобів нового покоління для інтелектуальної обробки інформації». Ці технології мають забезпечити проведення бібліометричних, інформометричних та наукометричних досліджень і творення нових інформаційних продуктів.

Л. Й. Костенко відзначив організацію «Державного центру комплектування бібліотек обов'язковим платним примірником документів» і спинився на завданнях Програми, де вказано, що Бібліотека як єдиний в Україні депозитарій Організації Об'єднаних Націй має забезпечити формування документів цієї організації та її спеціалізованих установ (ЮНЕСКО, Міжнародної організації праці, МАГАТЕ, Всесвітньої організації торгівлі, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародної організації цивільної авіації); підкреслив, що особливо важливим завданням Бібліотека розглядає «створення документальних масивів (енциклопедичних, науково-оглядових, фактографічних, довідкових тощо) для підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів» для органів державної влади і органів місцевого самоврядування, а також «формування електронного інформаційного фонду української мови, що включає енциклопедії, словники, довідники, підручники, твори української літературної класики».

У доповіді зазначено, що для активізації включення ретроспективної частини книжкових скарбів, які зберігаються у фондах Бібліотеки, в нову інформаційну інфраструктуру суспільства, Програмою передбачено проведення «робіт з переведення в електронну форму генерального алфавітного каталогу Бібліотеки» та його представлення в глобальних інформаційних мережах.

Розвиватиметься, впевнений Л. Й. Костенко, й «система науково-інформаційного забезпечення інноваційної діяльності (моніторинг інноваційної діяльності, формування баз даних з пріоритетних напрямів цієї діяльності в Україні тощо».

У доповіді директора Національної бібліотеки Ісламської Республіки Іран пана **Мохамеда Казема Мусаві Боджнурді** «Діалог цивілізацій: роль і місце бібліотек та інформаційних центрів» висвітлено основи діалогу цивілізацій, що ґрунтуються на спільній для всіх народів світу філософії, на спільному світобаченні, світосприйнятті, уявленні про прекрасне, про загальнолюдські цінності.

Слово – писемність – книга – інформація – основа діалогу цивілізацій, на думку доповідача. Надзвичайно важливо для зв'язку між людьми і те, що написано в книзі. Роль бібліотеки в діалозі культур – непересічна. В Національній бібліотеці Ірану втілюється Програма розвитку зв'язків, засобів масової інформації. Промовець висловив надію на те, що між іранським та українським народами будуть добрі відношення, які дедалі розвиватимуться.

Доповідь спеціаліста відділу культури Міністерства освіти Фінляндії «Якісні портали до знань і культури: національні бібліотечні стратегії у Фінляндії» **Барбро Вігелл-Ріінанен** (переклад з англійської здійснено директором Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні, канд. пед. наук, доцентом В. С. Пашковою) було присвячено аспектам національної бібліотечної стратегії Фінляндії. Основа роботи публічних бібліотек (їх найбільше) – бібліотечний закон, який діє з 1928 р.; в 1998 р. його було оновлено і враховано потреби інформаційного суспільства. Сьогодні розроблено і прийнято стратегію розвитку бібліотек до 2010 р. Причому 50% загального фінансування – державне; інша – локального, місцевого рівня; приблизно 25–50% припадає на розбудову і стільки ж – на комплектування фондів.

Пані Барбро Вігелл-Ріінанен проілюструвала свою розповідь прикладом роботи невеликої бібліотек м. Поринен, яке розташоване в 50 км від Гельсінкі. Тут мешкає 430 тис. жителів, але книговидача становить більше 17 тис.

Роль національної бібліотеки виконує університетська бібліотека Гельсінкі. Робочий комітет книгозбірні займається визначенням ролі та нових завдань, питаннями розвитку мережі університетських бібліотек. Діє у Фінляндії й Національна економічна бібліотека. Одна із функцій Міністерства освіти – ведення переговорів, оформлення ліцензій на використання електронних продуктів для всієї бібліотечної мережі країни.

У публічних бібліотеках сьогодні: 21 книговидача

припадає на 1 людину в рік; 19 відвідувань – на кожного громадянина. 80% населення Фінляндії користується послугами бібліотеки; 65 % – дуже активно. Університетські бібліотеки відкриті для всіх, і вони безкоштовні, як і навчання в університетах.

Основне положення законодавства Фінляндії щодо бібліотек полягає в тому, що уряд має надавати рівні можливості всім громадянам для розвитку особистості, щоб люди могли опанувати надбання світової літератури; для безперервного розвитку знань для повноправного існування в інформаційному суспільстві; інтернаціоналізації; розвитку віртуальних та інтерактивних послуг.

Всі публічні бібліотеки за законом мають співпрацювати з аналогічними установами і виступати як важливий складник міжнародних інформаційних послуг.

У 1995 р. було створено так званий Будинок знань, що є сторінкою фінських публічних бібліотек в інтернеті. Через цей портал кожен може отримати інформацію про користувачів бібліотек, інші професійні сайти, мати доступ до всіх бібліотечних колекцій і послуг бібліотек; предметний путівник, деякі статистичні дані, які передає на цей сайт Міністерство освіти Фінляндії. До служб «Запитай бібліотекаря» запити можна надсилати в будь-якій формі – електронній чи традиційній.

80% публічних бібліотек належать до місцевих мереж, вони мають спільну комп'ютерну систему, веб-сторінки, єдиний читацький квиток. Щорічно витрачається 1,5 млн євро на державні субсидії для розвитку бібліотечних послуг користувачам. У тісній співпраці створюються портали, які дають доступ до сфери культури, освіти, до різних повнотекстових матеріалів. Зараз запроваджено нову послугу: користування національним каталогом через мобільний телефон.

Гібридна бібліотека – це мішана бібліотека, комбінація кількох типів бібліотек, яка надає як віртуальні канали доступу до матеріалів, так і традиційні послуги, є місцем спілкування людей.

У 2001 р. було опубліковано програму стосовно бібліотечної політики, де було наголошено, що бібліотека – це активна організація, відкрита для всіх, вона надає доступ до культурного надбання і підтримує полікультурність; це – середовище для навчання; це – бажаний партнер для багатьох проектів, і вона робить свій вклад у розвиток регіону.

Реалізація програми покликана забезпечити оптимальне бібліотечне обслуговування, фінансування на місцевому рівні. 1 працівник на 1000 люд. населення (0,7 працівника сьогодні), 1 інтернет-термінал – на 1000 люд.

Наші фінські колеги працювали над стратегією розвитку бібліотечної справи своєї країни до 2010 р. Цю стратегію нині відображено в цілому ряді урядових документів та програмах (розвитку регіонів, розвитку суспільства тощо), які допомагають бібліотекам здобути доступ до програм державного фінансування.

Фінансування з боку держави на централізовані послуги становить 750 тис. євро, що йдуть на підтримку порталу та інших прогресивних технологій.

Референт, керівник проекту «Бібліотека-2007: Розвиток бібліотек у Німеччині» Фонду ім. Б. Бертельсманна **Кристіан Гасієвич** (Німеччина) висвітлив тему «Бібліотека-2007»: На захист нового спрямування розвитку бібліотечної справи в Німеччині». Насамперед він подякував своїм українським колегам за той досвід, що зміг отримати під час перебування в Україні.

Пан К. Гасієвич почав свою доповідь із питання: чи потрібна нині взагалі бібліотека? Адже сьогодні традиційна книгозбірня не є єдиним доступом до інформації. Хто має гроші, може купувати собі дорогі книги; інші – шукати інформацію в інтернеті. Та бібліотека, відповів сам собі та аудиторії п. К. Гасієвич, все-таки потрібна.

Працюючи над проектом, наші німецькі колеги дійшли такого висновку: бібліотеки мають більший потенціал, ніж вважають у суспільстві. На жаль, у Німеччині, на відміну від, скажімо, Фінляндії, бібліотеки не розглядаються як складова освітянської справи, а швидше, як її падчерки.

Щодо стратегії 2007 р. вихідними положеннями тут були: 1) стратегія за змістовими характеристиками має бути дуже чітко обґрунтована; 2) стратегія має бути прийнята бібліотечним загалом і саме бібліотекарі мають донести її до широких кіл громадськості.

Було вивчено міжнародний досвід з проблеми та узагальнено у формі конкретних рекомендацій. Процес роботи над стратегією включав чотири етапи.

Перший крок – опитування різних верств населення: політиків, учителів, бібліотекарів та ін. Другим кроком був аналіз картини сучасного стану справ бібліотечної галузі, з'ясування основних проблем, що треба поліпшити, реформувати. Орієнтація на клієнта – ключовий момент. Робота мала бути організована так, щоб задовольнити його потреби. Порушувалося також питання кооперації, економічність роботи бібліотек. На третьому етапі було вироблено стратегію навколоосвітньої подорожі по бібліотеках світу; встановлювалися бібліотеки, де можна було почерпнути найкращий досвід роботи та організації бібліотечної справи і запозичити найважливіше. Учасники проекту відібрали п'ять країн: Фінляндія, Данія, Сингапур, США, Велика Британія. Хоча ці країни різняться одна від одної, але вони мають певні досягнення в бібліотечній галузі.

Перший критерій, як визнав п. Гасієвич, те, що в цих країнах чітко дефінована роль бібліотек у сучасному суспільстві, і цю роль визнають населення, політики, бібліотекарі. Другий критерій – всі бібліотечні системи інтегровано в систему освіти (програма роботи з емігрантами; програма навчання протягом усього життя – і тут визначено роль бібліотек).

На підставі проведеного опитування і аналізу було вироблено рекомендації щодо розвитку бібліотечної справи в Німеччині.

Змістом цієї стратегії є такі три найважливіші пункти:

- 1) бібліотеки Німеччини мають розглядатися складовою освітянської справи;
- 2) бібліотекарі повинні перетворитися на партнерів користувачів інформації; необхідна кооперація із за-

кладами освіти: співпраця зі школами, дитячими садками; сприяння розвитку читання. Бібліотека, підкреслив п. Гасієвич, має надавати консультаційні послуги, це те, що відрізняє бібліотеку від інтернет-кафе;

- 3) бібліотеки мають бути приємними місцями для навчання впродовж життя, тому їх інтер'єри повинні відповідати цій вимозі.

Доповідач із Німеччини наголосив на необхідності створення органу, який би генерував ідеї розвитку бібліотечної справи країн в майбутньому. Це має бути орган не для керування, а такий, де б нагромаджувався досвід, аналізувався і поширювався; де б розроблялися програми сприяння. Тобто, порушувалося питання про створення центру інтелектуальних ідей, прогностичної інституції. Важливий пункт стратегії – ресурсна база. Необхідно визначитися, які теоретичні напрацювання будуть перенесені в життя.

Стратегія, про яку йдеться, була презентована на бібліотечному конгресі у Лейпцигу. Її було прийнято фахівцями як керівну, про що свідчить той факт, що впродовж одного року було досягнуто деяких позитивних результатів у роботі з політиками.

Директор Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні, канд. пед. наук, доцент **В. С. Пашкова** висвітлила питання «Розширення публічного доступу до мережі інтернет: внесок бібліотек». Вона відзначила, що за підтримки Гете-інституту розпочинається робота зі створення стратегії розвитку бібліотек в Україні. Зокрема вивчається досвід зарубіжних країн, які вже мають такі концепції.

У «Маніфесті ІФЛА про інтернет» (2002 р.) підкреслено: «Надання безперешкодного доступу до інтернету в бібліотеках та інформаційних центрах сприяє свободі, процвітанню та розвитку громад і окремої особи».

В який спосіб надається вільний доступ? Так, в США в 2000 р. 95% публічних бібліотек надали своїм користувачам доступ до інтернету. У середньому на кожен бібліотеку припадало 8,3 робочі станції; в селах – приблизно 5, а в містах – понад 17 робочих станцій. У Данії 99% бібліотек було підключено до мережі і надавало доступ своїм читачам; у Німеччині – 50% бібліотек; в Ісландії – 30%; у Чехії – 18%; в Україні (2002 р.) – менше 1%.

У 2001 р. Посольство США в Україні започаткувало проект, який називався «Інтернет для читачів публічних бібліотек». Мета його – створення відповідних умов для обслуговування користувачів. Завдання проекту – організація в публічних бібліотеках консультування та навчання читачів; ефективного пошуку і використання інформації; тренінгів для бібліотечних працівників, як правильно надати цю послугу; розширення можливостей бібліотечної діяльності та сервісу.

Присутніх у конференц-залі НБУВ було поінформовано про чотири раунди цього конкурсу, куди надійшло понад 350 проектів з різних регіонів України. 76 бібліотек отримали гранти і відкрили 92 інтернет-центри (деякі бібліотеки відкрили центри і у своїх філіях). Причому, по сім інтернет-центрів виборили Донецька та Тер-

нопільська області. Партнером посольства США в Україні у цьому проекті став Центр безперервної освіти Української бібліотечної асоціації.

Частина населення має віднині вільний і безкоштовний доступ до інтернету; проект став для бібліотекарів каталізатором змін, моделлю для запровадження в усіх бібліотеках України.

Цей проект, зауважила доповідачка, має значення для розвитку програми «Електронна Україна», де бібліотеки відіграють роль важливих чинників електронного врядування; сприяють розвитку електронної комерції; дистанційної освіти; у цих центрах навчаються представники різних верств населення.

Проект підносить імідж бібліотеки, яка дедалі більше починає сприйматися як суспільна установа, а бібліотекарі перетворюються на справжніх інформаційних навігаторів; розвиваються партнерські стосунки бібліотеки на локальному рівні.

Гранти бібліотекам, пояснила керівник Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні, надавалися тільки за умов співфінансування. Зацікавленість і розуміння важливості ролі бібліотек сприяло тому, що в деяких випадках від американського уряду бібліотека отримувала лише 50%, а решту додала місцева влада чи бізнесові структури.

У результаті реалізації проекту розширилися і поліпшилися бібліотечні ресурси; став доступним великий обсяг матеріалів іноземними мовами; урядові документи; інформація з працевлаштування та ін.; можливим доступ до комерційних баз даних; здійснюється електронна доставка документів; розвивається інформаційно-бібліотечне навчання. На часі, на думку В. С. Пашкової, комплектування в онлайн-ових книгарнях та інші електронні послуги. Проект спричинив зміни в характері обов'язків персоналу та зміст їхньої діяльності. Так, у відділі бібліографії вводяться такі нові посади, як системний адміністратор, менеджер навчальних програм, учитель з інтернету.

Результати цього проекту було враховано при розробці державних проектів.

«Віртуальна довідкова служба Російської державної бібліотеки: до розробки концепції нової форми інформаційного обслуговування» – тема доповіді зав. відділу Російської державної бібліотеки **М. Ю. Нешерет**. Передував віртуальній довідковій службі РДБ розвиток надання послуг віддаленим користувачам. Надання послуг у першому варіанті побудовано на наданні послуг по використанню повністю автоматизованих інформаційно-пошукових систем. Служба забезпечує доступ до мережних джерел інформації. Діалог між користувачем та спеціалістом відсутній.

Значною популярністю користується інформаційно-пошукова система як інформаційне пошукове середовище. З допомогою такої ІПС будь-який користувач може організувати індивідуальне електронне середовище з можливістю швидкого пошуку необхідних ресурсів. У другому варіанті надання інформаційних послуг автоматизоване лише частково. Роль спеціаліста у такому разі

полягає у формуванні баз даних запитань та відповідей.

Російські фахівці досліджували пошукову поведінку користувача в мережі і дійшли висновку, що користувачі зазнають труднощів при визначенні тем рубрики, до якої належать їхні запитання; вони використовують тільки 2% терміналу, і при формуванні пошуку образу запиту лише 8% вдаються до булевих операторів; зовсім незначний відсоток використовують потенціал розширеного пошуку, і навіть ці відвідувачі проглядають всього-навсього перші дві сторінки.

Отже, як підсумували російські бібліотекарі, ці процедури так і не змогли замінити спеціаліста-бібліографа.

Третій варіант побудовано на поєднанні можливостей автоматизованого пошуку і знань спеціаліста. Цей варіант і покладено в основу віртуальної довідкової служби (ВДС). ВДС діє в режимі реального часу і в режимі відкладеної відповіді. Перші ВДС з'явилися в 1999 р. і були орієнтовані спочатку на комерційні установи. Організація ВДС пов'язана із суттєвими фінансовими витратами, збільшенням штату співробітників, тому бібліотеки найчастіше обирають шлях створення консорціумів. Найвідоміша – служба Бібліотеки Конгресу США. Пілотний проект, який об'єднав 220 бібліотек, було розпочато в червні 2000 р. Популярна ВДС «Запитай бібліотекаря» також побудована на корпоративних засадах. Вона підтримується мережею публічних бібліотек Великої Британії і призначена для книгозбірень цієї країни.

У Росії піонерами в справі організації бібліотечної віртуальної довідкової служби стали бібліографи Централізованої бібліотечної системи «Київська» (м. Москва). Проект було введено в дію в жовтні 2000 р. Нині ця система об'єднує 11 бібліотек Росії. У квітні 2004 р. почав втілюватися пілотний проект Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) «Запитай бібліографа»; у травні поточного року групу з розробки концепції ВДС було створено в Російській державній бібліотеці. Мета – довідкове та довідково-бібліографічне обслуговування через Інтернет (у тому числі й віддалених користувачів). У перспективі будуть об'єднані можливості ВДС з можливостями служби доставки документів, а на основі віртуальної довідкової служби – створені бази даних як складова частина єдиного довідково-бібліографічного апарату Бібліотеки. Йдеться не про надання бібліографічної довідки, а про вказівку на пряму потрібного пошуку в інтернеті. Пріоритетними є запити наукового та виробничого характеру, які користувачі не можуть виконувати самостійно. Як додаток до основних типів довідок (тематичних, адресних, фактографічних тощо) ВДС буде виконувати довідки орієнтовного плану, тобто про режим, порядок та умови роботи Бібліотеки, функціонування структурних підрозділів РДБ, заходи (конференції, виставки, презентації тощо). Результати можуть бути надані в різних варіантах. Некоректні питання (дозвілєвого, політичного порядку та ін.) ВДС не розглядатиме.

М. Ю. Нешерет висловила власне бачення бібліотечної довідкової служби. Сьогодні небібліотечні довідкові служби, зауважила вона, широко рекламують свої послуги

ги. Втім, ці служби, єдиний критерій для яких – швидкість, програють порівняно з бібліотечними, позаяк вдаються тільки до одного ресурсу – інтернету. Колосальні бібліотечні зібрання залишаються поза полем їхньої діяльності. Завдання ж бібліотек – всі накопичені багатства включити в кіберпростір.

Доповідь «Регіональна мережа електронних центрів і пунктів ділової та правової інформації на базі бібліотек, наукових і навчальних закладів, центрів підтримки підприємництва» була представлена д-ром техн. наук, начальником Управління інформатики і телекомунікацій апарату Адміністрації Смоленської області, **П. М. Лопашиним** та заст. начальника цього управління **І. М. Макаренковою** (Росія).

Було, зокрема, підкреслено, що Адміністрація Смоленської області докладно зусилля, щоб населення області мало широкий доступ до інформаційних ресурсів. Так, упродовж останніх п'яти років було реалізовано цільову програму «Демократизація Смоленської області», яка спрямована на демократизацію суспільства, забезпечення прав громадян на вільний доступ до найнеобхіднішої правової інформації. Програмою було затверджено завдання зі створення 171 публічного центру правової інформації на базі бібліотек та навчальних закладів. Підґрунтям створення таких центрів стала інтранет-мережа Адміністрації Смоленської області, одна з найбільших у Росії, яка забезпечує понад 250 користувачів у містах і районах області. Це – бібліотеки, музеї та навчальні установи, органи влади тощо.

У червні 1998 р. у Смоленську, в обласній універсальній бібліотеці було відкрито перший у Росії публічний центр правової інформації (ПЦПІ). Щомісяця в регіональний центр правової інформації надходить понад 40 тис. запитів. Нині інтранет-мережа включає 203 центри і пункти, в тому числі 30 – в бібліотеках, 88 – у вищих навчальних закладах тощо. У Росії загалом нараховується 1200 таких центрів. ПЦПІ з'єднано з регіональним центром. Наші російські колеги з гордістю констатували, що проект Смоленської області вивчається і офіційно визнаний як пілотний.

Спільну доповідь «Новітні технології довготривалого зберігання електронних інформаційних ресурсів» запропонували увазі учасників конференції директор Інституту проблем реєстрації інформації НАН України член-кореспондент НАН України **В. В. Петров**, заст. директора, д-р техн. наук **А. А. Крючин** (він і доповів про результати наукової роботи), канд. техн. наук, учений секретар **С. М. Шанойло**.

Було відзначено, що людство рішуче вступило у світ цифрових технологій, використання яких кардинально змінило процеси наукових досліджень, навчання, відпочинку. При цьому виникло чимало проблем. Одна з них – де зберігати цей обсяг всіх цифрових матеріалів. Кількість даних, які представлені нині в цифровій формі, дедалі зростає. Загальний об'єм цифрової інформації, за підрахунками фахівців, кожні 2 роки збільшується щонайменше вдвічі. Так, в Європі нині зберігається приблизно 100 млн годин аудіо- і відеозаписів, котрі всі енер-

гійно переводять у цифрову форму. Електронних пошт відправляється щоденно близько 9 млрд. А кожна з них ще й містить до 100 біт. Перевага цифрової форми представлення інформації – можливість зняття необмеженої кількості копій без погіршення якості оригіналу, можливість реставрації старих фільмів, старих відеозаписів, але все це необхідно зберігати.

А. А. Крючин відзначив високу чутливість цифрових носіїв до локальних змін записуваної інформації. Та треба зберігати не тільки електронні записи, а й стару техніку, на якій робився запис, зберігати програмне забезпечення, і – головне: носій має бути «довгожителем»: 300–400 років, не менше.

У доповіді підкреслено, що важливим для носія інформації є й форма її представлення. Ця форма має бути такою, щоб її можна було відтворити за допомогою кількох методів. Найдавніші збережені записи інформації – платівки, рельєфний спосіб запису. Компакт-диск – це такий самий рельєф. Рельєфний запис може бути відтворений оптичним методом з допомогою тунельного мікроскопа, електронної растрової мікроскопії тощо. Розробляються зондові методи. Носій для довготривалого збереження має бути стійким до коливань температури та механічних вібрацій. Доповідач нагадав, що суттєва проблема при зчитуванні з магнітної стрічки пов'язана з тим, що стару інформацію неможливо відновити на нових приладах. Дуже важко зробити сумісними формати для відео- та аудіозаписів. Утім, зчитування має здійснюватися різними методами; повинна виключатися можливість внесення змін в електронні документи.

У доповіді було названо і коротко охарактеризовано системи для тривалого зберігання інформації; акцентовано увагу на магнітних стрічках на нових основах та методах нанесення покриттів. Підкреслено, що вакуумне напилення значно підвищує міцність, зношостійкість, і це дозволяє практично здійснювати запис з магнітної стрічки необмежене число раз. Позитивною є тенденція до випуску носіїв на високостабільних матеріалах (скло, кварц, монокристалічні матеріали), які можуть зберігати інформацію впродовж 200–300 років.

Генеральний директор Національної парламентської бібліотеки України **Т. І. Вилегжаніна** у доповіді «Бібліотеки: технології та люди» охарактеризувала інформаційно-комунікаційні технології такими, що кардинально змінили суспільство нової епохи. Існуюча в світі бібліотечна мережа – це найпідготовленіша інфраструктура, яка може, на думку керівника НПБУ, інтенсифікувати процеси інформатизації.

Майже 550 млн примірників різних документів зібрано сьогодні в 44 тис. бібліотек України; з них 60% – в бібліотеках системи Міністерства культури і мистецтв України (понад 18 тис.).

Детально спинилася доповідачка на перевагах електронних бібліотек, але підкреслила, що створювати їх і формувати належить на кооперативній основі. Електронні документи надзвичайно компактні і можуть допомогти в розв'язанні одвічної проблеми бібліотек: браку приміщень.

Д-р техн. наук, директор Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, проф. **В. А. Широков** у доповідді «Лінгвістичні технології екстракції знань» підкреслив, що останнім часом гасло «інформаційне суспільство» все частіше замінюється на «суспільство, орієнтоване на знання». Все активніше поширюються терміни типу «економіка, заснована на знаннях». Різні країни та їх об'єднання обирають парадигму знання за основу своєї національної, а подекуди вже й інтернаціональної стратегії. У цьому зв'язку В. А. Широков нагадав для прикладу проект побудови так званого «European knowledge society».

Логічно постало завдання розробки ефективних технічних засобів оперування знаннями: від створення знань до їх упровадження в економічно-виробничу систему, де вони перетворюються на конкретну продукцію.

Процеси опрацювання знань, вважає учений, тепер необхідно поставити на технологічну основу. Отже, наявність нової інформації є необхідною умовою інтенсивного, або як говорять останнім часом, сталого розвитку економіки і суспільства взагалі. Учений не заперечив, що не всяку інформацію можна перетворити на корисний ресурс. У реальних виробничо-технологічних ситуаціях для цієї мети створюються цілі комплекси організацій та інституцій. Пандемоніуми забезпечують продукування та багаторазові перетворення інформації та її транспортування.

Доповідач зазначив, що «саме цей процес продукування та цілеспрямованого багаторазового перетворення і транспортування інформації надає їй таких якостей, котрі дозволяють нам кваліфікувати її як знання». Знання – це інформація, форма якої є носієм трансформацій, котрим вона піддається в соціальній системі.

В. А. Широков вважає, що коректно говорити про єдиний мовнорозумовий процес і підкреслив ту важливу роль, яку відіграє спеціалізація мовної підсистеми як основного комунікативного чинника у людському суспільстві.

Отже, зі сказаного впливає ще одна і досить тривіальна дефініція знання як вербалізованої та структурованої інформації. Останніми роками активно просувається програма так званого Semantic Web, яка покликана розробити інтелектуальні засоби екстракції знань з глобальної мережі.

Учений переконаний, що такі засоби і, відповідно, технології повинні мати комплексний характер, адже годі сподіватися на те, що одна формальна схема спроможна охопити все різноманіття когнітивних ситуацій, котрі виникають при інтелектуальному опрацюванні текстів на предмет екстракції з них певних знань.

Для проведення аналізу застосовувалася комбінована методика, яка включає в себе формально-статистичні, семантико-статистичні та власне семантичні методи.

Формалізовані моделі мовної системи насправді надають інструментарій для виявлення знань, наявних у природномовних текстах. Ефективним методом екстракції знань з текстів є метод проблемно-орієнтованих текстових семантичних полів, які взаємодіють із дослі-

джуваним текстом відповідно до розробленої автоматичної процедури. Елементи лінгвістичних технологій екстракції знань доцільно розробляти як вбудовані процедури вже на етапі створення відповідних текстів. Зазначене потребує певної модифікації програмного забезпечення текстових процесорів. Лінгвістичні технології повинні бути багатомовними і інкорпоровувати елементи мовних систем різних мов, принаймні найпоширеніших.

Канд. іст. наук, заступник генерального директора НБУВ, с. н. с. **А. Г. Бровкін** виступив з доповіддю «Науково-інформаційне забезпечення інноваційної діяльності». Це завдання він розглядає як цільове, для виконання якого необхідно створити відповідні формування; розробити галузеві програми та стратегічні плани розвитку інформаційних центрів країни. Проект реалізується на базі кооперації та інтеграції інформаційних ресурсів, використанні і впровадженні результатів наукових досліджень та інформаційних технологій у практику. Сьогодні необхідно вдосконалювати формування універсального фонду, національного інформаційного ресурсу; потрібно здійснювати його наукове опрацювання, поліпшувати стан інформаційного обслуговування в бібліотеках, дедалі розвивати процес забезпечення доступності; підвищувати оперативність виконання запитів. Запорукою якісного обслуговування є ефективно використання інформаційних технологій, подальший розвиток процесів комп'ютеризації та телекомунікацій.

З метою вивчення інформаційних потреб та забезпечення наукових досліджень, насамперед пріоритетних, Бібліотека і надалі співпрацюватиме з органами державної влади, з НДУ НАН України.

Архітектоніку Національної академії наук України структуровано на ряд наукових центрів. Ці, в свою чергу, – на науково-дослідні інститути, у яких функціонують наукові бібліотеки. Крім них, у регіоні працюють бібліотеки наукові обласні, галузевих наукових інститутів. Отже, будь-який регіон спроможний здійснити інформаційне забезпечення тих галузей народного господарства, які розвиваються в ньому. Причому, необхідно використовувати потенціал, як вважає А. Г. Бровкін, профоб'єднань, асоціацій українських, інших країн та міжнародних, створюючи спільні проекти, програми, тимчасові творчі колективи, робочі групи з окремих проблем, експериментальні групи тощо. Всі форми науково-інформаційної діяльності мають бути спрямовані на виконання інформаційної функції бібліотек для забезпечення інноваційної діяльності в усіх сферах народного господарства, в тому числі інноваційного розвитку інформаційної сфери країни.

Розробка і реалізація комплексної цільової програми повинна сприяти вдосконаленню, закріпленню основних функцій науково-інформаційного забезпечення інформаційної системи держави, зокрема бібліотечно-бібліографічного обслуговування, довідково-інформаційного забезпечення, забезпечення аналітичною інформацією, інформацією прогностного характеру та забезпечення можливостей доступу до них широкого загалу; інформа-

ційну, бібліотечно-бібліографічну, методичну роботу; навчання і консультування з усіх питань.

А. Г. Бровкін запропонував розробку таких науково-дослідних проектів, які можуть становити основу комплексної наукової програми. Зокрема, це проект, який передбачає проведення досліджень, пов'язаних з вивченням та розробкою оптимізації структури, функцій тих інституцій, робота яких буде спрямована на виконання вище зазначених завдань. Перший – на рівні бібліотек. Другий рівень – рівень регіонів і т. д.

Загальна система інфраструктури інформаційного забезпечення з включенням до її складу всіх обласних, державних, галузевих бібліотек належить до третього рівня. Отже, це – так звана піраміда, яка діятиме зверху до низу і навпаки.

Проект «джерело інформації», за А. Г. Бровкіним, передбачає вивчення і розробку профілів комплектування всіх складових, задіяних у цьому процесі, створення моделі координації їхньої діяльності відповідно до інформаційних потреб окремих галузей, а також організацію мережі депозитаріїв.

Проект «обробка» має на меті проведення досліджень, пов'язаних з аналітичною та синтетичною обробкою інформації, зокрема ануванням, реферуванням, підготовкою наукових оглядів, дайджестів, перекладів, розробкою стандартів бібліографічного пошуку.

Основне завдання проекту «пошук» – проведення досліджень, пов'язаних зі створенням власних баз даних, процес підготовки видання; підготовка моделі рубрикативів, що невіддільно від процесів пошуку інформації, контакту з інформаційно-пошуковими системами. Сюди включається також розробка і функціонування спільної інформаційної мережі, захист інформації.

Проект «обслуговування» спрямований на проведення, вивчення і аналіз інформаційних запитів і потреб, удосконалення бібліотечно-бібліографічного та довідково-інформаційного обслуговування, підготовку і розповсюдження інформаційних видань, у тому числі власних; організацію консультацій і навчання на всіх ланках.

Концептуальний підхід до розробки комплексної наукової програми, запропонований А. Г. Бровкіним, побудовано за модульним принципом, що дає змогу кожній складовій системи інформаційного забезпечення проводити в автономному режимі наукові дослідження, творчо використовувати досвід інших з метою побудови та вдосконалення власної інформаційної структури, зважаючи при цьому на наявний кадровий потенціал, технічне і фінансове забезпечення.

Отже, на конференції було оприлюднено модель системного підходу до вирішення головного завдання, яке поставлене державою перед інформаційним корпусом.

Д-р іст. наук, зав. відділу Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, проф. С. Г. Кулешов присвятив свою доповідь «Документаційним ресурсам інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень місцевими органами державної влади», вказавши на безперечні зв'язки між традиційним документознавством та організацією інфор-

маційної діяльності, зокрема в аспекті забезпечення органів державної влади. За радянських часів ця діяльність зосереджувалася в межах диференційованого обслуговування керівників різних рівнів інформаційним забезпеченням в рамках вивчення їхніх інформаційних потреб (в основному інформація про публікації). Це – перший напрям. Нагадав С. Г. Кулешов і про другий, менше відомий. Ідеться про інформатизацію тих часів, коли не було комп'ютерної техніки. Інформатизації стали приділяти увагу наприкінці 80-х років, що знайшло своє відображення в створенні кількох глобальних проектів (наприклад, на виборах першого президента СРСР). Не обійшов увагою науковець і ще один напрям, теж маловідомий, а саме інформаційно-документаційне забезпечення органів державної влади. Метод, розроблений викладачами Московського історико-архівного інституту, підтримувався фахівцями Всесоюзного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. Напрямок ґрунтується на використанні, в основному, ресурсів діловодства, тобто на так званих документальних фондах. Сьогодні їх називають документаційними фондами установ, органів державної влади. Існує частина потреб, які базуються на опублікованій інформації, і частина потреб – на неопублікованій, на службових, управлінських документах, котрі циркулюють в органах державної влади.

Після 1991 року, констатував учений, перший напрям був значно загальмований, і лише 10 років тому він, завдячуючи зусиллям Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Національної парламентської бібліотеки України, які перебрали на себе роль постачальників інформації аналітичного змісту для вищих і центральних органів влади, став активно розвиватися. Кілька років тому до цього процесу долучився й Інститут проблем реєстрації інформації НАН України. Зарубіжний досвід теж свідчить, що такого роду завдання виконують саме провідні бібліотеки.

В Указі Президента України про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення Адміністрації Президента та інших органів державної влади було зазначено про необхідність створення служб інформаційно-аналітичного забезпечення. Та, в основному, все зводилося до планів інформатизації, тобто оснащення комп'ютерною технікою. Була ще низка постанов Кабінету Міністрів України, спрямованих виключно на інформатизацію. Всі органи мали інформувати про свою діяльність на своєму сайті. Це – важливе рішення, яке стало поштовхом для порушення питання про інформаційно-документаційне забезпечення.

Саме на служби інформаційно-аналітичного забезпечення покладені завдання здійснення інформаційної діяльності та зв'язки з громадськістю. У СІАЗх державних органів влади є й своя прес-служба. У межах цих інформаційних відділів почали запроваджувати системи електронного діловодства та електронного документообігу.

Вже прийнято два важливі закони: про електронні документи, електронний документообіг та про електрон-

ний цифровий підпис, завдяки яким має активізуватися діяльність зі створення електронної мережі органів державної влади. Однак на сьогодні не вирішено ряд питань: як будуть використовуватися ці електронні документаційні фонди, як будуть здійснюватися електронне діловодство, електронний документообіг. Зараз розроблено лише типовий порядок здійснення електронного документообігу в органах державної влади, який ще повинен затвердити Кабінет Міністрів України. Формується програма для затвердження у Верховній Раді України. На жаль, поки що не визначені конкретні шляхи об'єднання всіх інформаційних, документаційних ресурсів, що стосуються органів державної влади.

Головна ідея – об'єднання інформаційних ресурсів усіх трьох напрямів науково-інформаційної діяльності, інформації про публікації (її реалізують бібліотеки та інформаційні органи); інформатизація, яку мають реалізовувати відповідні служби (створені при центральних чи вищих органах держави); інформаційно-документаційне забезпечення управління, які здійснюють самі органи державної влади з допомогою системи електронного діловодства та електронного документообігу, побудованих на однакових засадах. Тут важливе поняття електронного архіву і створення концепцій електронного архіву. Так, для органів державної влади, наприклад, для обласної державної адміністрації, 60% усієї інформації становить така інформація, як аналітичні довідки, доповіді, огляди, які базуються на документації. Саме на архіві і служби діловодства покладається реалізація цієї програми.

У доповіді «Науково-технічне забезпечення процесів реставрації книгодруків», яку підготували канд. іст. наук, заст. генерального директора НБУВ, с. н. с. **А. Г. Бровкін**, голова правління ВАТ «Український науково-дослідний інститут поліграфічної промисловості імені Тараса Шевченка» **В. Г. Ерн-Бишкевич**, зав. відділу цієї ж установи **М. Д. Ільчишин** (він оприлюднив результати дослідження), с. н. с. тієї ж установи **Б. С. Макаровський**, було, зокрема підкреслено, що сучасний стан розвитку нової генерації суспільства характеризується закономірними процесами відтворення генетичної пам'яті, зростанням зацікавленості, осмислення і усвідомлення історичного минулого України, багатства національних традицій; серед безцінного розмаїття духовних скарбів справедливо виокремлено пам'ятки книгодрукарства, яких зберігається в бібліотеках, архівах та сховищах України близько 60 млн. Переважна більшість рукописів, старовинних гравюр, мап, книгодруків зазнала руйнації.

Ця ситуація погіршується через хронічну недостатність фінансування. Катастрофічний стан цілого ряду будівель, сховищ, комунікацій та ін., що спричинює аварійні ситуації, незворотну втрату раритетів. Книжкові видання другої половини XIX – початку XX ст., друковані на кислотному папері, стають непридатними до користування.

Аналіз ситуацій, здійснений у Центрі реставрації НБУВ, дає підстави для висновку, що на державному рівні не здійснюються заходи стосовно науково-техніч-

ного забезпечення реставраційних процесів. Не сприяє поліпшенню справи і те, що спеціалісти високого рівня змушені послуговуватися устаткуванням та інструментами, виготовленими власними руками чи, скажімо, спільно із фахівцями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського чи Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.

М. Д. Ільчишин повідомив, що для розв'язання проблеми збереження архівних та бібліотечних фондів передбачено створення міжвідомчого центру консервації та реставрації при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, Харківській науковій бібліотеці ім. В. Короленка, Одеській науковій бібліотеці ім. М. Горького, галузевих та регіональних служб репрографії та палітурних робіт у структурі державних та інших бібліотек.

Українським науково-дослідним інститутом поліграфічної промисловості імені Тараса Шевченка запропоновано науково-дослідну тематику зі створення комплексної системи устаткування для реставрації рідкісних видань та книжкових раритетів. Дещо з цієї програми вже реалізовано. Інститут вважає доцільним спільно з НБУВ створення дільниці централізованого виготовлення контейнерів і готовий взяти участь в організації та розробці безкислотного картону та інших матеріалів, у наукових дослідженнях, спрямованих на створення нових технологій і матеріалів для захисту і збереження бібліотечних та архівних фондів. Визнано перспективним застосування комп'ютерної техніки для реставраційних робіт. Розроблене програмне забезпечення комп'ютерної реставрації зображення гравюр, рукописних та друкованих текстів забезпечить створення кінцевого варіанта макета, який може служити основою для наступної стадії реставрації оригіналу. Передбачається можливість застосування комп'ютерної техніки для дослідження матеріальних носіїв документальних пам'яток і т. д.

Встановлення в кожному реставраційному центрі техніки з відповідним програмним забезпеченням сприятиме підвищенню ефективності управління процесами стабілізації мікрокліматичних умов, збереженню пам'яток писемності і друку. Виконані Інститутом дослідження підтвердили можливість виготовлення нового реставраційного обладнання.

Інститутом проведено експериментальні дослідження з виготовлення препаратів та отримано експериментальні зразки, які запобігають утворенню грибків та плісняви, усувають вологість тощо. До речі, санітарно-промислова лабораторія Інституту має право на різні вимірювання. Проведено розробки зі створення необхідної пересувної мобільної екологічної установки для обробки книжкових блоків.

«Формування баз даних національної бібліографії України в системі наукового супроводу суспільних наук» – тема доповіді д-ра іст. наук, зав. відділу НБУВ, проф. **В. Ю. Омельчука**. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, поінформував він, нині працює над створенням цілісної системи баз даних національної бібліографії України в автономному режимі. Такий підхід

є принципово новим для вітчизняного бібліографознавства. Він дає змогу створити банк даних рукописної, друкованої україніки, який дозволить увійти в світову інформаційну бібліографічну систему. Програма, над реалізацією якої сьогодні працює НБУВ, по суті є системою бібліографічних видань баз даних національної бібліографії України. Ця система складається з провідних проектів ретроспективної національної бібліографії, відображає українську книгу та періодику від рукопису до сучасних видань.

Першочергові завдання в справі реалізації програми: виявлення та облік рукописної та друкованої україніки в світі; залучення баз бібліотек держави, основних фондотримачів, провідних гуманітарних академічних інститутів, архівних установ, Книжкової палати України, комісії вищих органів Влади, інших інституцій та організацій; створення національного зведеного комплексного банку даних «Українська друкована книга-кодекс»; створення національного зведеного комплексного банку даних «Друкована україніка»; реєстрація втрачених творів друку; створення зведеного реєстру «Втрачена україніка»; бібліографічна реєстрація зарубіжної україніки по окремих країнах з обов'язковим визначенням пріоритетності програм; програмне інформаційне та лінгвістичне забезпечення проекту; розв'язання проблеми стандартизації та формату опису. Кінцевою метою цього проекту є створення зводу рукописної, друкованої, електронної україніки, підготовка електронних баз даних науково-бібліографічних видань серії «Національна бібліографія України» – покажчик та каталог широкого видового спектру: рукописи, книги, газети, що особливо важливо, картографічні, нотографічні, образотворчі видання, видання зарубіжної україніки, видання повної національної бібліографії, друкованих документів на всіх видах носіїв інформації.

Основою дослідження книги в нашій Бібліотеці в історичному, методологічному, бібліографічному аспектах дедалі більше стає її повний репертуар. Створення оптимального варіанта українського бібліографічного репертуару передбачало насамперед складання каталогу фондів НБУВ – основного фондотримача україномовної книги. Це – реальний крок до підготовки зведеного каталогу репертуару на рівні державного бачення. Науково-бібліографічне видання «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Кінець XVIII – перша чверть XX століття» є не лише довідником вторинного рівня, а й джерелом, яке дозволяє провести книгознавчі дослідження історії книги та історії культури України. Представлені до видання книги за своєю значущістю, універсальним змістом, науковою та культурною цінністю становлять золотий фонд української духовної культури. Це – практично основні прижиттєві видання українських класиків. Інститутом української книги НБУВ, зокрема відділом національної бібліографії, розроблено систему допоміжних покажчиків, котрі стали ключем до кожного видання. Вони охоплюють усі можливості комплексного пошуку за географією: Росія, Німеччина, Канада, Болгарія, Польща,

Франція, Туреччина, Швеція, Латвія, Грузія, США, Фінляндія, Угорщина, Словенія, Естонія, Чехія. В Російській Федерації – Уссурійськ, Воронеж, Саратов, Владивосток, Псков, Ростов-на-Дону, Нижній Новгород, Курськ, Новоросійськ, Самара, Москва. Отже, Україну, підкреслив В. Ю. Омельчук, чують у світі.

На думку ученого, на сучасному етапі Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського ввійшла в стадію значних якісних перетворень, які є відповіддю на вимоги формування інформаційного суспільства. У контексті подальшого розвитку держави Бібліотека сьогодні реалізує програму Зведеного каталогу, репертуару на власній організаційно-технічній базі з обов'язковим урахуванням напрацювань НПБ України, Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича КНУ імені Тараса Шевченка, ДНСГ УААН. Гостро постає питання у зв'язку з формуванням документно-ресурсної бази НАН України, створення галузевої бібліографії в нових пластах, бібліографії видань Національної академії наук України, зокрема з проблематики суспільних, фізичних, технологічних, математичних, хімічних, біологічних наук, наук про Землю та Космос. Особливої уваги, як вважає вчений, сьогодні заслуговує розробка проекту шевченкіани, який передбачає зведене бібліографування видань творів Тараса Шевченка всіма мовами світу, а також літератури про його життя та творчість.

Пленарне засідання було завершено доповіддю академіка НАН України, голови Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, генерального директора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського **О. С. Онищенка** «Інформаційний супровід суспільних реформ – родова функція бібліотек». Власне, бібліотеки за своєю сутнісною функцією і покликані інформаційно супроводжувати і навіть забезпечувати переміни суспільного життя і краще, звичайно, якщо бібліотеки забезпечуватимуть саме позитивні зміни, служитимуть знанням, добру, духовному зростанню людини. Для цього бібліотеки і накопичують інформацію, обробляють її і пропонують суспільству знаннєвий ресурс. Це – головне. Це – ще раз наголосив керівник найбільшої в нашій державі бібліотечно-інформаційної установи – головна родова функція бібліотек. Саме ця функція і забезпечує суспільні зміни. Щоб ця функція спрацьовувала ефективно, необхідна постійна увага до розв'язання кола проблем, які мають вирішуватися комплексно. Йдеться про накопичення та обробку знаннєвого ресурсу. Ширше – інформаційного, забезпечення системи якості обслуговування і адаптація, підготовка кадрів бібліотекарів до суспільних змін.

На думку **О. С. Онищенка**, на нас усіх тисне традиція, і ми зациклені на одному виді інформації в друкованому вигляді. Це – «ахіллесова п'ята» сучасних бібліотек та бібліотекарів, котрі не можуть відмовитися від стереотипів. Суть і проблема розвитку бібліотек, їх існування в тому, чи зуміємо ми оптимально поєднати в бібліотеках традиційні і новітні ресурси. Академік уточнив: традиційні і нові носії інформаційних ресурсів. І носії ці не тільки електронні. На нас чекають, підкреслив він, інші носії, які бібліотека повинна опанувати і

включити в комплекс бібліотечно-інформаційного ресурсу. Тут виокремлено дві проблеми.

Перша – проблема інформатизації, електронізації всього бібліотечного комплексу і всіх бібліотечних технологій; особливу увагу слід приділити накопиченню електронного ресурсу – державним архівам електронних ресурсів. Електронні форми теж мають передаватися в бібліотеку як електронний обов'язковий примірник.

Друга проблема – створення не просто ресурсу, а мультиресурсу. Доповідач наголосив на злитті в бібліотеці всіх інформаційних каналів, усіх ресурсів на всіх видах носіїв. Він указав на те, що ми поки що недооцінюємо фото-, фоноресурси, що теж належать до мультимедіа, які нині проходять повз бібліотеку. Певною мірою такі ресурси можна, узагальнив О. С. Онищенко, віднести до ізо-, фоно-, фоторесурсів. Отже, завдання бібліотек, наголосив він, – формувати мультиресурси. Бібліотеки мають стати центрами мультиресурсів. Для супроводу суспільних реформ вони повинні збирати відповідні мультиресурси; це – проблема майбутнього і майбутнє бібліотек. У них треба з'єднати всі потоки, всі види інформації, на всіх носіях. Це – комплексна проблема, завдання і водночас гарантія майбутнього існування.

Важлива проблема – обробка інформації. Традиційно вона, як зазначив О. С. Онищенко, була простою і небагатоманітною: систематизація, каталогізація, бібліографія, реферати, довідки. Нині ця вторинна продукція стає первинною порівняно з первісною. Виходить на перший план, оскільки користувачі бібліотек хочуть мати синтезований, відібраний, підготовлений у зручному вигляді матеріал, а не тільки первісні документи.

Генеральний директор вважає, що пошук, відбір такого матеріалу бібліотека повинна закладати ще під час творення інформації та її початкової обробки. Звичайно, це творення, в основному, відбувається не в бібліотеках, а в тих інституціях, де твориться знання, але бібліотека повинна з видавцями та з іншими структурами, які тиражують знання, входити в союз, шукати можливості пошуку, відбору інформації залежно від потреб користувача. Там, де з масиву відбирається потрібне, починається, переконаний керівник Бібліотеки, якісний тип обслуговування. А якість обслуговування – це мультисервісне обслуговування.

О. С. Онищенко нагадав, що японці радять боротьбу за якість обслуговування розпочинати з «п'яти нулів». Перший нуль – не створювати брак; другий – не передавати брак; третій – не приймати брак; четвертий – не змінювати технологічний режим до завершення даного процесу; п'ятий нуль – не повторювати помилок. Це – базові принципи.

Сьогодні в бібліотеках шириться обслуговування в режимі т. зв. меню: тобто замовляй, що хочеш. Однак для цього треба, щоб був широкий вибір і традиційних, і комп'ютерних ресурсів, оскільки багатства мультисервісу бібліотеки ще не опанували. Та ніхто, крім них, запевнив генеральний директор НБУВ, не зможе мати весь цей спектр і використовувати його для супроводу суспіль-

них потреб і суспільних змін. Бібліотека переростає в потужну структуру інформаційної індустрії.

Отже, стратегія, яку запропонував О. С. Онищенко: працювати не з окремими джерелами, а з потоками і масивами інформації. Це об'єктивно формує і ставить потребу формувати новий тип бібліотекаря, який синтезує в собі інформацієзнавця, наукознавця, педагога, психолога, соціолога, менеджера, маркетолога, культуролога і т. д., а найбільше – аналітика. Можливо, прийшов час вводити нове визначення професії: інформацієзнавець чи науково-інформаційний працівник, і, відповідно, змінюватиметься статус бібліотекаря в суспільстві як носія і творця інформаційної культури.

До речі, за кордоном є вже такі посади, як учитель інформаційної культури, бібліотекар-едукатор. Утім, суть проблеми набагато глибша. Бібліотекар має навчити не просто користуватися комп'ютером читача, відвідувача, він має навчити інформаційної культури: шукати, здобувати, освоювати інформацію. Оце й породжуватиме основи висоти бібліотекарської професії, гостро потрібної часу. Бібліотекар має бути комп'ютерним навігатором. Бібліотекарі швидше за всіх мають освоїти цю прірву, що зветься «інтернет», який нині схожий на звалище інформації. Спробувати одержати в ньому інформацію без навігатора все одно, що спробувати напиться води, стоячи під водоспадом.

До проблем бібліотеки генеральний директор НБУВ відносить і проблему технології відбору мережевих ресурсів; їх інтеграцію; проблему, як корпоративні, інтернет-ресурси з'єднати в єдиний масив з тим, щоб він давав можливість виконувати бібліотеці її мультифункції; проблему опанування множини сайтів тощо. Крім того, вільний доступ до інформації – вже проблема не технічна і не юридична, а освітня, культурна, а цифрову нерівність, цифровий розрив між державами, між містом і селом спроможні допомогти ліквідувати саме бібліотека та бібліотекар, який є до того ж творцем нових технологій доставки документів і провідником нових технологій. Чимало можливостей надає дистанційне навчання.

Через 20–30 років, за прогнозами, підкреслив О. С. Онищенко, інформаційна ера породить віртуальну культуру. Яким же буде її зміст? Його формування багато в чому залежить від бібліотеки, від бібліотекарів, бо саме вони закладають зараз підвалини цієї нової форми культури.

Бібліотеки, на думку академіка, ніколи себе не вичерпають, якщо пропонуватимуть суспільно значущу інформацію; вони завжди будуть потрібні країні як центри супроводу суспільних реформ.

У 2003 році ІФЛА запропонувала девіз: «Бібліотеки не просто для життя, а для гарного життя». І якщо бібліотеки, наголосив генеральний директор НБУВ, будуть науково-інформаційно підтримувати гарне життя, то і самі житимуть гарно.

Наталія СОЛОНСЬКА,

канд. іст. наук,

керівник культурно-просвітницького центру НБУВ